

ד"ר מרדכי הלפרין

הנמשל במשנת הבניין – קשיים וחידושים

א. משל משלו חכמים באשה

המשנה¹ מתארת את אברי הרבייה הנשיים בדרך משל מעולם הבניין:

משל משלו חכמים באשה: התָּדָר והפרוזדור והעליה.

דם החדר טמא, [דם העליה טהור].

נמצא בפרוזדור ספקו טמא לפי שחזקתו מן המקור.

אין ספק שדברי חז"ל מתאימים למציאות שהוכרה היטב על ידם, אלא שברבות השנים נשכחה התאמה זו ונעשו ניסיונות רבים לשחזרה. חלק מניסיונות השחזור נדחו ע"י ראשונים וע"י אחרונים². ההסבר המתאים ביותר למציאות, הובא במאמרו של הרב פרופ' יהודה לוי³. על פיו: חדר=נרתיק; פרוזדור=חצר הפות (vestibulum vaginae) – פרוזדור הנרתיק; עליה=כיס השתן; לול (הוזכר בתלמוד) =השופכה. חידוש עיקרי במאמרו של הרב לוי, הוא שהבית החיצון הוא הפרוזדור, עם הוכחה כדעת שו"ת בנימין זאב⁴, שהפרוזדור נמצא כולו מחוץ לנרתיק, לא רק לריש לקיש אלא גם לשיטת רבי יוחנן⁵ שהלכה כמותו. על חידוש זה יצאו עוררין.

ב. ערעור ה'נשמת אברהם'⁶

"ואמנם הסברו [של הרב לוי וסיעתו] מתאים למבנים של אברי האשה כפי שידוע לנו היום ברפואה, אך אינו יכול להיות נכון בהלכה. כי לפי דבריו יוצא שדי לאשה לקנח עצמה בפות (פרוזדור הנרתיק בלשוננו) בבדיקה. וח"ו לומר כן. כי חייבים להכניס את העד לתוך הנרתיק (דהיינו מה שאנו קוראים הפרוזדור) ולבדוק שם כלשון הב"י... רואים אנו שבית החיצון כולו נקרא פרוזדור והוא המקום שהשמש דש בה בגמר ביאה ושם צריכה לבדוק בחורים ובסדקים. וא"כ צריך לומר – כדי להסביר דברי רש"י – שהפרוזדור בלשון חז"ל כולל גם הפות וגם הנרתיק, והבדיקה צריכה להיות בפנים בעומק הפרוזדור ולא סגי בבדיקת הפות, שזה קינוח בעלמא."

ג. דעת ריש לקיש

הדיון הוא רק אליבא דר' יוחנן. שכן בדעת ריש לקיש הכל מודים שהפרוזדור לא כולל את הנרתיק, אלא כולל את חצר הפות⁷.

1. נדה, פ"ב משנה ה. המוקף – גרסת המשנה בבבלי נדה יז, ב.
2. הובאו בספרי רפואה מציאות והלכה (מכון שלזינגר, ירושלים, תשע"ב), סימן לה, פרק א.
3. אסיא סג-סד 169-176; ספר אסיא יא, 341-348.
4. שו"ת בנימין זאב, סימן סח.
5. נדה מא, ב.
6. נשמת אברהם, חלק יו"ד, הקדמה להלכות נדה.
7. רפואה מציאות והלכה, סימן לה, פרק ג.

ד. ערעור ה'נשמת אברהם' לא קיים לשיטת הרי"ף וסיעתו

ערעור ה'נשמת אברהם' על הבנת שו"ת בנימין זאב והרב לוי, לא קיים לשיטת הרי"ף, הראב"ד, והרמב"ם (שהובאו בשו"ת נודע ביהודה⁸) כמו גם למנהג מחוזות רבים בתימן⁹. שכן כולם סוברים כי מן התורה אין חובת בדיקת פנים כלל, אלא סגי בקינוח בחצר הפות. (פרט לבדיקה לטהרות, הנעשית בתוך הנרתיק).

ה. הבנת הרב לוי וסיעתו מיישבת סוגיות תמוהות

1. הקושי המציאותי בסוגיית פולטת¹⁰

ממשנת מקוואות (ח, ד) וממשנת ברכות (ג, ו) נובע כי פליטת ש"ז היא תופעה שאשה אמורה להבחין בה. משניות אלה עוסקות בהוראה מעשית ולא במופשט. כמו כן מפורש במשנת מקוואות כי "כיבוד הבית" שהוא ניקוי הנרתיק, מונע אפשרות לפליטה עתידית נוספת של ש"ז, שתטמא אחר הטבילה. כמו כן, הלכה¹¹ כשיטת חכמים דר' שמעון, הסוברים שפולטת ש"ז דינה כ"רואה", שמיטמאה מבפנים (בבית החיצון) כמבחוץ¹².

שיטת חכמים מובנת ומתאימה למציאות לדעת ריש לקיש, הסובר שהבית החיצון הינו מחוץ לנרתיק. אך להסבר המקובל בדעת רבי יוחנן, על פיו הבית החיצון הוא הנרתיק, שיטת רבי יוחנן לא מתאימה למציאות.

הסבר מפורט מובא באסיא צה-צו, 144-150.

2. טומאת לידה בבית החיצון

משתי ברייתות נפרדות¹³ מתבאר שדין היטמאות 'בפנים כבחוץ' נוהג לא רק בנדה ובזבה, אלא גם בפולטת ש"ז וביולדת. לגבי יולדת הגמרא מסבירה את המציאות הנדונה בלידה יבשה. רק לשיטת ריש לקיש רגע הטומאה מתאים לרגע הלידה ההלכתי שהיא יציאת הפדחת לאויר העולם (לחצר הפות) כמבואר ביבמות עא, ב. אך לפי המקובל בשיטת ר' יוחנן, יצא שזמן טומאת הלידה (בלידה יבשה) הוא בעוד הראש שרוי בנרתיק ולא יצא לאויר העולם¹⁴.

ו. משנת הבניין ומשנת הבית החיצון

הרב חנוך ולדנברג במאמרו היסודי (להלן עמ' 132-164) מוכיח כי הבנת הרב לוי וסיעתו, היא גם שיטתם של הקדמונים. (להלן: "שיטת הקדמונים").

8. נודע ביהודה, יו"ד מה"ק, סי' מו.

9. ביאור הרי"ף קאפח למשנה תורה, איסור"ב, פ"ד ס"ק טו.

10. מ' הלפרין, פולטת ש"ז – מציאות והלכה, אסיא צה-צו, 144-150.

11. רמב"ם אבות הטומאה, ה"א.

12. ספרא מצורע ד, ד; תוספתא נדה ה"ג; נדה מא, ב.

13. הראשונה ברייתא בספרא סוף פרשת מצורע, הובאה בנדה מא, ב; והשניה בנדה מב, א.

14. ההגדרה המדויקת של 'פנים כחוץ' לענין טומאת יולדת נוגעת גם למועד ברית מילה בחול ובשבת. (ראה עוד נדה מב, ב; ובתוס' הרא"ש שם).

בניהם: רבנו חננאל, רבנו גרשום מאור הגולה, בעל הערוך ורש"י.¹⁵
 יודגש כי הרב ולדנברג במאמרו דן בפשט סוגיות הש"ס בבלי ובירושלמי, ואיננו מתייחס כלל למשמעות הלכתית היכולה לנבוע מהדברים.

ז. הקושי מסוגיית דם מפקד פקיד (כתובות ה, ב)

"איבעיא להו וכו' דם מפקד פקיד או חיבורי מיחבר?" ופירש"י בד"ה מפקד פקיד: "כמו פיקדון כנוס ועומד ואינו נבלע בדופני הרחם [=דפנות הנרתיק]¹⁶ להיות יציאתו ע"י חבורה, אלא שהפתח נעול בפניו ופותחים לו ויוצא"

בפשטות, דם בתולים "מפקד פקיד" הוא דם נידה ישן שיצא מהמקור לנרתיק זמן רב קודם לטבילת הבתולה, והוא יוצא אל מחוץ לגופה רק לאחר ביאה ראשונה.¹⁷ אם כן, הרי מפורש כאן כי אותה כלה מותרת לחתן, כלומר, עלתה לה טבילה, למרות שבעת טבילתה עדיין היה כנוס דם נדה ישן בנרתיקה. דין זה מתאים מאד לשיטת שו"ת בנימין זאב והרב לוי.

לשיטה המקובלת בהבנת רבי יוחנן, שהבית החיצון הוא הנרתיק, **חייבים** לכאורה לומר שגם בקרום בתולים סגור, יציאת הדם מן המקור לנרתיק מטמאה רק בשעת יציאתה לנרתיק. ומשפסק המעיין ניתן מהתורה לטבול גם אם הדם עדיין כנוס בנרתיק מאחורי קרום הבתולים¹⁸, ומדאורייתא די בדיעה וודאית שהמעין פסק (ראה חזון אי"ש, יו"ד, הלכות נדה, צב, כא).

אך אחרי עיון לכאורה מוכח מכאן **כנגד** שיטת הקדמונים: הן במשנת נדה (י, א) מוכח כי בתולה מותרת גם אחרי שדממה בביאה ראשונה. אם כן, למ"ד דם בתולים מפקד פקיד, הרי הכלה מותרת אפילו אחרי שהדם הכנוס (ש"חזקתו מן המקור) יוצא מהנרתיק! וזה לא יתכן. שהרי דם נדה מטמא ביציאתו מהנרתיק לבית החיצון (משנת נדה ה, א) שהוא חצר הפות לשיטת הקדמונים. מוכח שעצם יציאת הדם מהנרתיק לחצר הפות איננה אוסרת! וצ"ע.¹⁹

ובעל כורחנו צריך לומר שמ"ד דם בתולים **מפקד פקיד**, הבין שדם זה לא מגיע מן המקור כלל, אלא הוא נברא מנקות כנוס וצמוד לקרום הבתולים ללא קשר לדם נדה ישן. לכן אינו גורם שם טומאה ביציאתו החוצה. והראייה: שהרי דם בתולים קיים גם בקטנה שטרם ראתה דם נדה, כמבואר במשנת נדה (י, א). אם כן **הקושי מיושב כמין חומר**. מציאות כזו איננה מוכרת לנו היום, והרמב"ם לא פסק אותה להלכה.

כמו כן עלי לחזור בי ממה שכתבתי בספר **רפואה מציאות והלכה** סימן כג, פרק ד, שלמ"ד דם בתולים מפקד פקיד, מקור דם בתולים הוא דם נדה ישן.

15. הרב גרשון חנוך ולדנברג, משנת הבניין ומשנת הבית החיצון, להלן עמ' 132-164.

16. הנרתיק קרוי 'רחם' בלשון מקרא ובלשון חז"ל. ראה **רפואה מציאות והלכה**, סימן לד.

17. כמבואר ב **רפואה מציאות והלכה** סימן כג, פרק ד.

18. ראה **נודע ביהודה** מהד"ק יו"ד סימן מו, ד"ה ועתה נתתי את לבי; **רפואה מציאות והלכה**, סימן כג, פרק ד.

19. לשיטה המקובלת, ניתן ללמוד שסוגיית דם מפקד פקיד בכתובות סוברת כדעת ר' יוחנן.